

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/58664>

Please be advised that this information was generated on 2019-11-14 and may be subject to change.

Plato, Palladio en Pergolesi zijn irrelevant voor de kenniseconomie

GRAHAME LOCK EN SJOERD VAN HOORN

Toen de opvattingen van het huidige kabinet over de toekomst van het hoger onderwijs bekend werden, juichten bedrijfsleven, politiek van rechts tot links (maar vooral van rechts), hoger beroeps onderwijs en universiteit om het hardst. Iedereen was het er over eens dat Nederland bij de top drie van Europese kenniseconomieën moest gaan horen.

Zo'n kenniseconomie drijft op werknemers, die — zoals dat heet — over hoogwaardige kennis beschikken. Een kenniseconomie vereist derhalve een hoogopgeleide bevolking. Iedereen moet een opleiding op MBO-niveau voltooid hebben, en wat meer is, eigenlijk zou zeker de helft van de mensen onder de dertig een vorm van hoger onderwijs moeten hebben gevolgd. Zie daar een schone taak voor de Nederlandse hoger onderwijs-instellingen.

40 Ook het onderzoek krijgt zijn deel, want wie anders dan de universiteiten zouden het benodigde onderzoek naar genomics, ICT en nanotechnologie — om het bij de speerpunten van het beleid van minister Van der Hoeven te laten — moeten doen, al geschiedt dit onderzoek uiteraard steeds in samenwerking met het bedrijfsleven? Ofwel, in de kenniseconomie speelt onderwijs een grote rol en draagt het hoger

onderwijs een bijzondere verantwoordelijkheid. Zeker gezien de stiefmoederlijke behandeling van het hoger onderwijs door de politiek, grofweg sinds het begin van de jaren tachtig, mag het een geschenk uit de hemel heten dat de Amerikaanse mode van de *knowledge-based economy* nu ook Europa in zijn greep heeft gekregen. Het Britse voornemen (en de Scandinavische werkelijkheid) van een hogere opleiding voor vijftig procent van de jongeren wordt aangehaald.

Zowel in Groot-Brittannië als hier lijken beleidsmakers en groot-industriëlen onveranderlijk een roze waas voor hun ogen te krijgen als de kenniseconomie in het hoger onderwijs ter sprake komt.

Het is niet voor niets dat het bedrijfsleven zo'n prominente rol speelt bij de vaststelling van de prioriteiten voor het hoger onderwijs. In de kenniseconomie is onderzoek namelijk geen zaak van onafhankelijke studie binnen de ivoren toren van de universiteit; het is een zaak van een 'flexibel kennisnetwerk' waarin universiteiten, hogescholen en bedrijven nauw samenwerken. Ook spelen bedrijven een rol in het bepalen van de wenselijke inhoud van het onderwijs. Universiteiten en hogescholen dienen dan hun taak te zien als het rechtstreekse opleiden van de studenten voor de arbeidsmarkt. Daardoor is ook de politiek gedeeltelijk af van het probleem om steeds duurder wordend universitair onderwijs en onderzoek te verantwoorden naar de zoals bekend immer sceptische belastingbetaler. Wan-

Over de auteurs *Grahame Lock is hoogleraar politieke theorie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Sjoerd van Hoorn studeerde daar filosofie en bekleedde er diverse onderwijsfuncties*

neer het geld voor het onderwijs de economie ten goede komt, komt het onderwijs immers iedereen ten goede.

DE ACADEMISCHE HOUDING

Aldus geschetst lijkt het erop dat de kenniseconomie goed is voor het hoger onderwijs, net zo goed als dat het hoger onderwijs goed is voor de kenniseconomie. Maar welk hoger onderwijs is dat? Niet het hoger onderwijs in traditionele zin. Traditioneel is het universitaire onderzoek in Europa in wezen gebaseerd op twee gedachten:

1. Onafhankelijk, zuiver wetenschappelijk, onderzoek komt uiteindelijk ten goede aan de maatschappij; maar zulk onderzoek zal slechts dan die vele en zoete vruchten voortbrengen wanneer zij haar eigen logica kan volgen.

2. De onderzoeker is steeds ook docent, zodat enerzijds zijn/haar onderwijs wordt gevoed door onderzoek, anderzijds het onderzoek tegen het licht van kritische reflectie kan worden gehouden. De Europese universiteit is dus traditioneel een onafhankelijk instituut, onafhankelijk in de zin dat zij uiteindelijk alleen de waarheid verantwoording schuldig is.

Wellicht de voornaamste wijze waarop de universiteit de maatschappij tot voordeel strekt is door haar studenten — door middel van rigoureuze en nauwgezette oefening in een wetenschappelijke discipline — de beroemde academische houding aan te leren. Wie een academische houding heeft, is in staat tot het vormen van een onafhankelijk oordeel; hij/zij denkt kritisch, wat wil zeggen dat men minder geneigd is tot conformisme dan tot het stellen van lastige vragen. De academicus zoekt de dialoog in tegenstelling tot een ‘ja en amen’ bij de monoloog of het bevel van de ander.

Dit ideaal contrasteert met het functioneren van de huidige universiteit. Onderwijs en onderzoek verlopen steeds meer gescheiden van elkaar — ze worden, symptomatisch, in afzonderlijke ‘instituten’ bedreven. De onafhankelijkheid van het onderzoek is ook meer ideaal dan werkelijkheid. De geleerde volgt niet zozeer zijn eigen

onderzoeksinteresses (zou hij nog de kans krijgen om die te ontwikkelen?) maar participeert in grootschalige onderzoeksprogramma's die centraal worden gecoördineerd. Hier voert consensus de boventoon ten koste van originaliteit.

Wat het onderwijs betreft is de afgestudeerde van de toekomst geen disciplinair opgeleide met een academische houding meer. De kenniseconomie vraagt namelijk geen classici, theoretische fysici, specialisten in klassiek Chinees of in

De Nederlandse economie wordt er één van een uitwisselbaar middenkader, zonder noemenswaardige creativiteit in het denken

de architectuur van de Renaissance, maar vooral middenmanagers, technici en bedrijfsjuristen. Het idee dat de kenniseconomie een hoogopgeleide bevolking vereist moet daarom niet verkeerd begrepen worden. De hoge opleiding die men op het oog heeft is er namelijk niet één waarin iedere Nederlander onder de dertig de grote boeken gelezen heeft, urenlang over moeilijke ideeën heeft gepeinsd met zijn medestudenten — of later, op een avond na zijn werkdag graag over literatuur, filosofie, geschiedenis en muziek discussieert met collega's en vrienden. Hij/zij is een hoogopgeleid werkpaard geworden.

Want de grote economische successen van onze samenleving — want economische successen zijn iets anders dan de vooruitgang van de beschaving — zijn niet gebaseerd op *Bildung*, zelfs niet op briljante *state of the art*-wetenschap maar veeleer op de exploitatie van bekende, vaak vrij eenvoudige technologie. De mobiele telefoon is een simpele zend-ontvanger. De winst in de mobiele telefonie ligt niet in baanbrekende technologische vooruitgang maar in het politiek gemanoeuvereer rondom de licenties. De winst van Microsoft ligt niet in het leveren van wonderlijke programmatuur (de principes zijn al lang bekend) maar in het gevecht om een verbit-

terde monopoliepositie te verdedigen — enzo-voorts.

Het is ook verhelderend te zien wat er in het als kenniseconomische gidsland beschouwde Groot-Brittannië werkelijk wordt bedoeld met de vijftig procent-eis. We moeten hier zeker niet denken aan een wonderbaarlijke vermenigvuldiging van Oxbridge-college-educatie. De Britse overheid denkt hierbij vooral aan tweejarige ‘foundation courses’, onder het huidige B. A.- of B.Sc.-niveau (en dan soms in academisch wat dubieuze genres zoals veengraskunde of aromatherapie).

De geschetste kenniseconomische oriëntatie van het onderwijs betekent dat de universiteiten zichzelf opnieuw zullen moeten uitvinden als leveranciers van grote massa’s van managers-inspe, kleinere massa’s van technici van routine-niveau en enkele broodnodige hooggekwalificeerde specialisten op exact-wetenschappelijk gebied. Wellicht zullen er nog instituten blijven bestaan waar wat aan onderwijs in de letteren, de zuivere wiskunde of de filosofie wordt gedaan, maar dan als marginale schaamlapfaculteiten. We kunnen daar nu al voorafschaduwingen van zien in allerlei programma’s voor academische vorming ter aanvulling van het gewone curriculum. Immers, wanneer academische vorming binnen de universiteiten bijzondere cursussen vereist, dan is dat een bewijs dat deze vorming geen vanzelfsprekendheid meer is.

Deze ontwikkelingen zijn wellicht betreurenswaardig in de ogen van bewoners van de ivoren toren die van Plato, Palladio en Pergolesi houden. Maar hun ‘cahiers de doléance’ zijn, voor beleidsmakers, futiele exercities. Want Plato, Palladio en Pergolesi zijn grotendeels irrelevant voor de kenniseconomie; en de kenniseconomie is de toekomst. De modieuze leer van de kenniseconomie zou niettemin een schadelijke vorm van

kortzichtigheid kunnen betekenen.

Het onderwijs ten behoeve van de kenniseconomie dreigt een intellectuele monocultuur te worden. Als de bovengenoemde argumenten kloppen, wordt de Nederlandse economie er één van een uitwisselbaar middenkader, zonder noemenswaardige creativiteit in het denken, terwijl het juist de vorming van de onafhankelijke intellectueel is die aan de basis heeft gelegen van het sociale en politieke maar ook het economische succes van de Westerse samenlevingen.

De institutionele structuur van onderzoek, zoals de voorstanders van de kenniseconomie deze voorstaan, verdraagt zich zeer slecht met de interne logica van de wetenschap zelf. Wetenschap is namelijk geen kwestie van flexibele kennisnetwerken die gericht zijn op toegepast onderzoek. Wetenschap gaat vooruit door fundamenteel onderzoek. Een voorbeeld: de uitvinding van de digitale computer. Deze is voortgekomen uit basisonderzoek in de grondslagen van de wiskunde en meer in het bijzonder de logica door Alan Turing, Fellow van King’s College, Cambridge. Turings onderzoek naar het *Entscheidungsproblem* had niets te maken met toegepaste wetenschap; het was een typische ivoren toren-exercitie, maar leidde wel tot de ontdekking die alle huidige computers mogelijk maakte.

Het mooie van wetenschap is dat zij niet of slechts in zeer beperkte mate vatbaar is voor de streefdoelen en richtlijnen-obsessie van de huidige *audit*-samenleving. Ideeën hebben de verkeerde logische vorm voor efficiency-metingen. Ideeën liggen aan de basis van elke echte revolutie in kennis die ware vooruitgang mogelijk maakt en *ipso facto* zijn ideeën het levensbloed van een samenleving die kennis serieus neemt.

Zou het kunnen zijn dat beleidsmakers er de verkeerde ideeën op na houden?

42

Literatuur

Emma Brockes, ‘Taking the Mick’ in <i>The Guardian</i> , January 15, 2003.	Stefan Collini, ‘HiEdBiz’ in <i>The London Review of Books</i> Vol. 25, No 21, 6 November 2003.	Chris Lorenz, <i>Van het universitair front geen nieuws</i>
Bruce Charlton, ‘Shape of Things Coming’ in <i>Oxford Magazine</i> No. 182, 2000, pp. 1-3.	Frans Leijnse, ‘Over kenniseconomie en innovatie’: Opening academisch jaar 2003, Open Universiteit Nederland.	J.R. Lucas, ‘A Don’s Defence’ in <i>Oxford</i> , November 1999.
		Maria van der Hoeven, ‘Opening van het academisch jaar 2003/4 aan de Universiteit van Tilburg.’